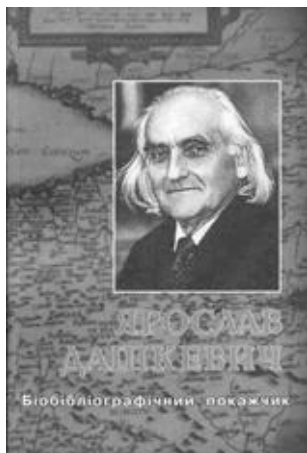

"...Сказати правду"

Ярослав Дашкевич : біобібліографічний покажчик / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника ; уклад. М. Кривенко ; авт. вступ. ст. А. Содомора ; наук. ред. Л. Ільницька. — Львів : [б. в.], 2006. — 263 с. : іл.

Нині, коли Ярослава Дашкевича з нами вже немає, гострота й актуальність праць глибокого знавця Сходу, України й геополітики для нашого суспільства виглядають ще виразнішими. Тож надзвичайно важливим і потрібним є ґрунтовне біобібліографічне видання про спадщину вченого, підготоване великою групою бібліотекарів і науковців Львова, людей, які його

близько знали й глибоко поважали. Безумовно, чільною постаттю цього колективу є укладач Маргарита Кривенко, авторитетний бібліограф, у доробку якої низка солідних видань. Саме тому покажчик відзначається продуманою структурою, докладним і послідовним описом позицій (за словами укладача, його здійснено "з урахуванням побажань проф. Дашкевича", тому він не завжди відповідає чинним стандартам), розгалуженим науково-довідковим апаратом. У ньому не лише враховано попередні бібліографічні видання 1993, 1997, 2001 років і публікації 1997—2006 років, а й подано доповнення й додатки (2+15 позицій), що загалом становить 1727 позицій за 1944—2007 роки. Таким чином, перед сучасними бібліографами стоїть дуже "скромне" завдання — описати на відповідному науковому рівні подальші публікації Ярослава Романовича, що побачили світ з 2007 року [1, с. 137—240]. Безсумнівним позитивом книги є детальне анотування змісту окремих видань (поз. 378, 680, 1246, 1638) і перелік рецензій та відгуків на них (поз. 4, 5, 12, 24, 34, 39, 43, 83, 163, 166, 184, 218). Останні дають змогу простежити вплив вченого на формування певних наукових концепцій, суспільних поглядів і громадської думки з ключових проблем історії України та інших країн світу, численних етносів, з якими в різні епохи стикалися українці. У вступному слові укладач зазначає власну мотивацію роботи: "Ярослав Романович Дашкевич належить до особистостей, зустріч з якими вважають непересічною подією в житті", окреслює коло джерел, обґрунтовує структуру книги, акцентує на внескові самого ювіляра в роботу над покажчиком, зокрема над розширеним і деталізованим розділом "Дати життя і творчості", який уже належить до власне біографічної частини видання. Її доповнюють підрозділи "Участь у діяльності наукових та громадських організацій" і "Нагороди". Після останнього додано абзац "Основні теми наукових зацікавлень" та речення про мови, якими володіє Я. Дашкевич, що краще було б перенести в передмову "Від укладача", де є загальна характеристика життя і діяльності науковця (1-й абзац). Біографічна частина, з великим ілюстративним блоком, дає достатнє уявлення про складне й драматичне життя вченого-нонконформіста, гідного продовжувача славних галицьких родів Дашкевичів і Степанівих.

Біографічна частина покажчика містить також есе, написане відомим письменником і перекладачем Андрієм Содоморою, який працював із Ярославом Дашкевичем в Історичному архіві й довгі роки приятелював із ним. Воно дуже настроєве і не просто розповідає про життєвий шлях

історика, а відтворює цінні моменти близького спілкування та дружніх бесід. Письменник характеризує вченого як людину цілісної натури — простої, лаконічної (доречним у цьому випадку може бути польський термін "człowiek z granitu" — людина з граніту), без зайвих прикрас, шляхетної й винятково правдивої, безкомпромісної. За окресленням знавця античної літератури, "Ярославові Романовичу... близькі засади саме стоїчної філософії: стоїки, на відміну від епікурейців, полюбляли не затінок, а "сонце й порох" (pulvis et sol) — символи дійового, точніше, бойового життя", "усій його поставі й життєвій позиції пасує дзвінке, так часто повторюване у лавах вояків, що виборювали для України незалежність, високе слово — "позір". А ще письменник акцентує на суто людських якостях історика — приязності, співчутті, уважності до всіх, хто потребував поради й допомоги.

Цей ключ у сприйнятті особистості Ярослава Дашкевича допомагає читачеві краще осягнути не лише загал створеного видатним мислителем, а й зрозуміти обставини його життя і творчості, мотивацію поведінки в тяжкі сталінські й тоталітарні роки. Тривалий час, і не лише безпосередньо після звільнення з таборів, учений був безробітним, його забороняли публікувати в Україні, тому "улюбленим", точніше, чи не єдиним доступним жанром творчості стали рецензії, часто видавані під псевдонімами й криптонімами (див. с. 239). Наприклад, у мюнхенському виданні "Russia Mediaevalis" 1993 року науковець подав огляд 730 (!) історіографічних публікацій 1983—1987 років (поз. 698). Його охоче публікували в Єревані, Парижі, Вроцлаві, Москві, Варшаві, Мюнхені, Баку, Базелі, Кембріджі... А вже вчений був одним із небагатьох глибоких сходовознавців України, який успішно займався вірменістикою, тюркологією, знав вірмено-кипчацьку мову, довгі роки вивчав половецьку скульптуру українського степу [2]. Якщо проглянути покажчик етнічних найменувань, що зустрічаються у назвах праць Я. Дашкевича (с. 256—264), то навіть побіжний перегляд покаже, що крім вірмен, Вірменії, ортіан затоjskich, які виступають у 157 (!) працях, професор писав також про адигейців, Адріанополь (Едирне), азербайджанців, Середню Азію, албанців, алтайців, арабів, Арцах, Грузію, гунів, євреїв, Єрусалим, Ізраїль, іранців, калмиків, Карабах, караїмів, кипчаків (половців, сипані), Константинополь, Крим, кримських татар, кримчаків, монголів, Монголію, Османську імперію (Туреччину), Персію, Причорномор'я, сарацинів, Сирію, Схід, тангутів, татар, Ташкент, Туркестан, турків, тюрків, Хара-Хото, чемерисів, черкесів. І це лише в назвах статей! Але ж науковця цікавила й Ісландія, Шотландія, Португалія, Трансільванія, Фінляндія, Візантія, Венеція, Гонконг, Чехословаччина, Югославія, угорці, серби й інші етноси, не кажучи вже про українців і сусідні народи, а також, звісно, великі європейські країни.

Якщо згадати про основну освіту Ярослава Дашкевича — українську філологію*, слід зазначити, що проблеми української мови й літератури, бібліографії, біографістики письменників і мовознавців червоною ниткою проходять через усю творчість науковця — від перших праць, присвячених бібліографії М. Драгоманова (1944—1945), псевдонімам і криптонімам (1946), архіву І. Франка (1947, с. 31), й до редагування нарисів життя і творчості А. Кримського (2006, с. 237). Дослідники української культури згадуватимуть

* Окрім навчання в університеті, Ярослав Дашкевич певний час здобував освіту у Львівському медінституті й Інституті нафти й газу в Москві.

Ярослава Романовича як співупорядника збірників документів "Тарас Шевченко" (1963, с. 42), "Іван Франко" (1966, с. 53), "Леся Українка" (1971, с. 62), автора статей про грамоти князя Лева (1985, с. 81), бібліографа Ю. Меженка (1987, с. 84), журнал "Бібліологічні вісті" (1989, с. 87), М. Грушевського (1989, с. 88), реорганізацію шкільництва (1990, с. 89), репертуар української книжки 1798—1916 років (1990, с. 91), українізацію (1990, с. 92), журнал "Книгарь" (1991, с. 96), сотень стислих статей у "Шевченківському словнику", УРЕ, РЕІУ, вірменській енциклопедії, а також у численних сучасних науково-довідкових виданнях. Особливого розгляду заслуговують два видання "Постатей" [3, с. 52—53] — нарисів про діячів історії, політики, культури, часто з особистими спогадами і враженнями. Важко переоцінити доробок видатного науковця в історичній науці, зокрема в джерелознавстві й спеціальних історичних дисциплінах [4]. Темою його докторського захисту став аналіз стану й напрямів джерелознавчих та історіографічних досліджень історії України (1994, с. 124). Особливо важливою для української науки в період відновлення державності була активна й безкомпромісна позиція вченого в питанні "реабілітації" Михайла Грушевського, спадщина якого тривалі роки перебувала на полях спецфондів, дослідження його біографії, аналіз наукового доробку. Спадає на думку гостра прилюдна дискусія Ярослава Дашкевича в Києві [5, с. 17] з "зубрами" радянської історіографії В. Сарбеем і Р. Симоненком, у якій він аргументовано й чітко розбив звинувачення проти Грушевського як "німецького шпигуна" й "ідеолога українського буржуазного націоналізму". У світлі останніх політичних подій сформульовані основоположником сучасної української історіографії ідеї самостійності української історії й науки загалом (с. 95) видаються ще актуальнішими і зрозумілішою стає послідовна комуністична (російська) політика проти Грушевського і його школи. Однак Я. Дашкевич не обмежився лише М. Грушевським: він об'єктивно й детально розглядає спадщину І. Крип'якевича, М. Кордуби, В. Липинського, І. Борщака, О. Прицака та багатьох інших проскрибованих чи замовчуваних істориків. Як історик-концептуаліст, науковець по-новому розглянув низку невисвітлених чи спотворених періодів, подій і осіб української історії: українсько-мусульманські стосунки XVI—XIX ст. (поз. 464, 484, 497, 554, 696), постать гетьмана П. Тетері (поз. 570, 809, 869, 1052, 1129 та ін.), створення СРСР (поз. 510—514, 517, 553, 562, 680), українізацію (поз. 506, 509, 522, 680) та багато іншого. Лише нині ми (чи не запізно?) усвідомлюємо, чому стільки публікацій Я. Дашкевича присвячено Криму (поз. 587, 857, 858). А ще вчений створив напрямком, що поєднав наукову глибину з легкістю й доступністю викладу — історичну есеїстику. Підготований учнями вченого збірник есеїстики [6] не увійшов до рецензованого покажчика, оскільки побачив світ 2011 року. "...Учи неложними устами..." є даниною поваги й любові до Ярослава Романовича, новітнім продовженням скромної збірки 1993 року "Україна вчора і нині: Нариси, виступи, есе" (поз. 680), яка містила 18 подібних матеріалів. Есеїстику як стислий жанр концептуальної історіографії Ярослав Дашкевич не лише високо цінував, а й вважав ефективним інструментом впливу на державотворчі процеси, виховання суспільства, здатного творити майбутнє України як рівноправної світової держави. На думку Ігора Гирича, одного з учнів Ярослава Романовича, праці, розміщені в збірнику, "об'єднує намагання проводити думку про тісний взаємозв'язок науки історії та реального політичного й культурного життя сучасного українця" [7, с. 10]. До збірника відібрали 60 статей науково-популярної проблематики, що стосуються таких гострих донині (чи особливо

нині) питань, як давність української нації, права українців на Руську державу, особливості формування російської нації, міфологізація окремих питань нашої історії, таких як дата заснування Києва, співвідношення понять "нація" та "державна", законність створення СРСР, участь українців у Другій світовій війні, проблема етнічних чисток, право українців на національно-визвольну війну (УПА), потребу для держави сильного сучасного війська, державницької ідеології тощо. Свого часу Дашкевич сказав цікаві слова: "В боротьбі за історичну правду я ніколи не міг скаргитися на самотність, біля мене завжди були приязні душі українців та вірменів, литовців, латишів та естонців, росіян та поляків, євреїв та німців, французів та швейцарців, татар і, навіть, уйгурів та японців". Не кожен, прочитавши їх, збагне, що йдеться про людей, з якими він зустрівся й заприятелював у сталінських таборах. Із багатьма колишніми політ'язнями Ярослав Дашкевич листувався протягом усього життя.

Цілком слушно М. Кривенко виділила окремим блоком редакційну діяльність науковця. Вона розпочалася ще 1960 року (с. 46), коли молодому вченому врешті пощастило влаштуватися бібліографом до Інституту суспільних наук, і він, очевидно, з ініціативи директора Івана Крип'якевича став співорганізатором цікавого видання "З історії західноукраїнських земель" (згодом "З історії Української РСР"), що публікувало статті молодих науковців В. Грабовецького, Я. Ісаєвича, Ю. Сливки, М. Кравця, С. Білецького та ін. 1972 року вийшли два наукові видання, актуальні й донині, редактором яких був Дашкевич, — "Каталог пергаментних документів ЦДІА УРСР у Львові (1233—1799)" й монографія О. Мацюка "Українські філіграні XVI—XX ст." (поз. 260, 261). Але з огляду на те, що вчений на той час був безробітним (після чергового обшуку КГБ й звільнення з Музею етнографії (с. 18—19), його прізвища у цих виданнях немає. Далі, якщо не рахувати ереванського видання В. Григоряна 1980 року про вірменські колонії в Україні (поз. 370), редакторська діяльність вченого перервалася аж до початку 1990-х років. З незалежністю України вчений врешті отримав можливість на повну силу працювати над улюбленими темами історіографії і не лише творити власні праці, а й скеровувати інших дослідників у край потрібних напрямках. Ярослав Романович щороку редагував численні наукові, історико-краєзнавчі, мемуарні й навіть художні видання. Зрозумілою є участь історика у публікації творів Г. Л. де Боплана (поз. 518, 790, 1084, 1239, 1514), Д. Зубрицького (поз. 1370, 1680), Д. Яворницького (поз. 1539, 1637), І. Крип'якевича (поз. 592, 609, 611, 840), М. Грушевського (поз. 591, 673, 780, 837, 892, 1021, 1022, 1089, 1618), В. Липинського (поз. 593, 895), В. Гарасимчука (поз. 836), Д. Дорошенка (поз. 969), І. Огієнка (поз. 1092), Д. Донцова (поз. 1299), О. Оглоблина (поз. 1625). Він впливає на редакційний портфель, а часто й визначає характер збірників "Релігія в Україні" та "Історія релігій в Україні", "Україна в минулому", "Літопис УПА", "Берестейська унія", "Голод в Україні, 1946—1947", "Записки НТШ", "Національні інтереси", "Схід — Захід", "Сходознавство", "Український археографічний щорічник", корегує редакційну політику журналів "Український історик", "Державність", "Східний світ", "Пам'ять століть", "Українські проблеми" та ін. В останні роки життя Ярослав Романович долучився до редагування нових журналів "Універсум", "Воля і Батьківщина", "Українознавець", "Людина і політика", "Вісник Комітету захисту архівів", цікавої серії "Україна на старовинних картах", десятків різноманітних збірників.

Серед переваг видання слід зазначити цікаве художнє оформлення (Ю. Кох), великий і старанно підібраний ілюстративний матеріал (упорядник — Г. Сварник). Тому можна сміливо сказати, що покажчик максимально скерований на читача й зручний у використанні.

Можна зауважити дрібні огріхи: у позиції 602 описано три статті про Вислобоцького, Карматанянца й Павенцького (с. 103), хоча кожну зокрема описано під позиціями 400, 403 й 405. Двічі повторений біобібліографічний покажчик "Ярослав Романович Дашкевич" 1993 року під № 5 і 882. Замойських вірменів чомусь вшановано окремою сторінкою в географічно-етнічному покажчику (латинські назви), хоча решту польських вірменів віднесено до українського гасла покажчика. Навряд чи позиції 1693—1710 вичерпують публікації вченого в електронних ЗМІ. І найважливіше: багату палітра наукових і суспільних зацікавлень ученого й громадянина конче потребувала б предметного покажчика, тим більше, що його частково започатковано у географічному покажчику. А вже зараз "виловити" в покажчику статті, скажімо, з геральдики, етнографії, бібліотекознавства чи музейництва досить складно.

Втім, несуттєві вади, помітні лише прискіпливому користувачеві, не можуть підважити дуже доброго загального враження від видання. Воно гідно підсумовує, хоч і не завершує, бібліографування спадщини незабутнього Вчителя.

Список використаної літератури

1. *Львівське* відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України : бібліогр. покажч. (1992—2012) / упоряд.: М. Капраль, Н. Кіт, І. Скочиляс. — Львів : [б. в.], 2012. — 336 с.
2. *Дашкевич Я.* Вірменія і Україна / Я. Р. Дашкевич. — Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2001. — 760 с. ; Вірменія і Україна : покажчики особових, геогр. та етніч. назв / Я. Р. Дашкевич. — Львів ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2002. — 74 с. ; Дашкевич Я. Вірмени в Україні: дорогами тисячоліть : зб. наук. праць / Я. Р. Дашкевич. — Львів : Логос, 2012. — 1328 с.
3. *Вакарчук І.* Від упорядників / І. Вакарчук // Постаті : нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Р. Дашкевич. — 2-ге вид., випр. й доп. — Львів, 2007. — С. 7—8.
4. *Дашкевич Я. Р.* Майстерня історика: джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Я. Р. Дашкевич. — Львів : Літ. агенція "Піраміда", 2011. — 792 с.
5. *Гирич І.* Від короля Данила до Омеляна Пріцака : штрихи до історіогр. студій ювіляра / І. Гирич // Постаті : нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Р. Дашкевич. — 2-ге вид., випр. й доп. — Львів, 2007. — С. 9—27.
6. *Дашкевич Я.* "...Учи неложними устами сказати правду" : іст. есеїстика (1989—2008) / Я. Дашкевич. — Київ : Темпора, 2011. — 828 с.
7. *Гирич І.* Ярослав Дашкевич: нерозривність науки і суспільно-політичного життя / І. Гирич // "...Учи неложними устами сказати правду" : іст. есеїстика (1989—2008) / Я. Дашкевич. — Київ, 2011. — С. 9—38.

Іван Сварник,

директор Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки, голова Археографічної комісії НТШ

Надійшла до редакції 5 червня 2014 року